

170338

56°23°

JÓZSEF FŐHERCZEG

A MAGYAR VITEZSÉG NAGY NAPJAI

(KÉPEK A HÁBORÚBÓL)

AKADÉMIAI SZÉKFOGLALÓ 1921 MÁJUS 8-ÁN

**MTA
KIK**

KIADJA:

LAMPEL R. (WODIANER F. ÉS FIAI) R. T.
KÖNYVKIADÓVÁLLALATA

BUDAPEST, 1922

170338

FRANKLIN TÁRSULAT NYOMDÁJA

Háborús naplóból néhány lapot szakítottam ki, hogy a ma rendelkezésemre álló rövid idő alatt olyasmit mutathassak be, a mi nem tudományos értekezés, hanem az események elbeszélésszerű rövid sorozata, a háború dícsőségeinek és keserves kínjainak hű képe.

Készakarva kihagytam belőle minden hosszabb magyarázatot és hadászati mérlegeléseket.

Az Uzsok visszafoglalása, — egy éjjeli viadalom a Turkán, — az oroszok kiverése Magyarországból a Weretyszów-on, — egy látomás a diadalmas előnyomulás közepette, — egy nap Doberdón — és egy látogatás a Piave partján képezik fölolvásásom tárgyát.

Beniowa, 1914 október 4.

«A 38. honvédhadosztály napok óta súlyos küzdelemben áll az uzsoki hágóval szemben és nem képes kiszorítani onnét az ellenséget, nem képes a hágót visszafoglalni. Császári fenség a megszkott eréllyel fogja végre hajtani a megkerülést és az oroszot az Uzsokból ki fogja emelni», szolt Tersztyánszky hadtestparancsnok, midőn a hajasdi vasúti állomásnál jelentkeztem. «És Isten segítségével sikerülni is fog!» feleltem én.

A vett parancs értelmében elhatároztam, hogy a Kinczyk Bukowsky 1251 méteres ormán, út nélkül, egy oszlopban, két oldalvéddel és erős elővéddel menetelek egész hadosztályommal az oroszok hátaiba. Az elővéd az északi, a főcsapat a déli lejtőn és az ormon fog szabad táborban éjjelezni. Hajnalban azután leereszkedünk Beniowa felé és bekanyarodva északnyugatról támadom meg Sianki felől az orosz állásokat.

Nem tréfadolog az ellenséges állások között egy egész hadosztállyal keresztülbújni és hátulról támadni.

Elővéd Dáni Balázs tábornok a 44. ezreddel. A főoszlopot én személyesen vezetem. Tüzérségemet lehetetlen magammal vinni, hiszen teljesen út nélkül, erdőkön, meredek hegyeken fogjuk megkísérelni az átkelést; ennél fogva ez a 38. had-

osztálynál marad vissza és onnét támogatja nehéz vállalkozásomat ; az Uzsok bevétele után pedig Siankin át egyenest hozzám csatlakozik.

Azonnal megindulunk és a meredek gyepes parton mászunk föl Csordadomb állomása felé. Erős tűzérégi és gyalogsági tűz hallatszik az erdős hegyek mögül keleti irányból.

Jobbkézt egy mély völgy, mely fölött magasan a kecses vasúti híd lebeg, akár csak egy óriás pók műve volna. A kis állomásépülethez érve, értesülök, hogy helyiségei zsúfolva vannak kolerásokkal és halottakkal. Megtiltom, hogy csapataimtól bárki is oda menjen.

Innét erdőben, sziklás parton alig kitaposott gyalogösvényen megyünk tovább fölfelé, egyenkint, egymásután az egész hadosztály.

Veszélyes hírszerző járőrútról Wodianer hadnagy jelenti: Erősebb ellenséges csoport tűzéréssel Ustrziki Gornic-nál, tehát további előnyomulásomnál baloldalamat és hátamat fenyegeti.

Sietnem kell, hogy az Uzsokot elintézzem, mielőtt ezen ellenség harczomba avatkozhatna, úgy, hogy még jókor ellene fordulhassak.

A főséges ős bükkösben kapaszkodunk föl ; mindenki saját lovát — gyalog előtte haladva — vezet. Még mindig messze fölöttünk van a hófödte vízvázasztó főorom, midőn már a hold fényesen ragyogó hideg sugaraival megezüstözi az öreg bükkfák hallgatag koronáját. Hej, be megkapóan szép az én becses Kárpátjaim szüzi tisztaságban ragyogó tája !

9 óra 30 perczkor este, már nagyon kifáradva, egy havasi rétre érünk ki, alig vagyunk 150 méterre

az oromtól, — itt négy nagy szénapetrencze van és szinte hívogat az itteni éjjelezésre. Elrendelem. 32-eseim hamarost eltakarítják az erdő szélén lévő ős fák alól a havat és szénát hordanak oda. Ez lesz éjjeli tanyánk.

Törzsem messze elmaradt, — nem zergevadászok, mint gazdájuk. Bánfi huszárommal és derék bakáimmal előkészítjük táborunkat. Sátorak nélkül, mert minden perczben ellenséges támadásra kell elkészülve lennünk, hiszen az orosz állások vonalának magasságában vagyunk, részben túl is rajta.

Sátrunk a csillagos ég, meg az ős bükkös, párnánk a havas moha. Kissé hideg lesz, mert tüzet nem rakhatunk az ellenség közvetlen közelsége miatt. Körülöttem két 32-es zászlóalj táborozik, s én aggódva nézem vitézeimet s az a tudat gyötör, hogy holnapra itt megint sok sir lesz, mert az iszonyú rém, mely oly borzasztóan garázdálkodott már csapataim között, még mindig nem hagyott el egészen bennünket.

Egy pokróczba begöngyölöm magamat és ledőlök a szénára. E veszélyes nagy vállalkozásra Istennek ajánlva mindnyájunkat, az ős bükkös csendes susogása mellett hamar mély álomba szenderültem.

Zúgva orgonázik, nyikorogva siránkozik az erdő és dühöngve tombol a vihar; a fák koronáit csavarja, ide-oda rángatja, míg a holdnak sugarai kétségbeesetten egyik törzsről a másikra ugrálnak, mintha oltalmat keresnének a vadul hadakozó szélvész ellen. Hosszú, nehéz felhősorok, akár csak megvert hadseregek, rohannak az égen tova, és ha

fölnék érnek és nagyon sötét lesz, akkor hó száll arcomra és mindjobban csípi.

Valaki mégis csak tüzet rakatott. A lángok vadul lobogva majd leborulnak, majd magasra csapnak, a vihartól veretve.

«Fiúk ! az Isten áldjon meg jóakaratotokért, de hagyjátok a tüzet kialudni, mert nem tudjuk, hogy honnét les bennünket a muszka.»

Vastag hóréteg fekszik rajtam, lerázom s megpróbálok újra elaludni, hisz még csak egy óra van ; de vizes, hideg lábaim határozottan tiltakoznak e szándék ellen.

Sötétben, dühöngő téli viharban és hófürgetegben gyülekezünk.

Sok emberem hiányzik ! Kis hókupaczkok alatt megtaláljuk szegényeket ; egy részük már meghalt ; néhány még él, de az élet mécsese bennük is már csak pislog. Itt, e csendes erdei táborban is közöttünk járt az éjjel a kolera szörnye és szegény vitézeimet megtizedelte.

A hófuvásos parton szürkületkor menetelve még sok kolerást vonszolnak elő a hó alól. És hány marad ott örökre? Feketéskék arcuk és halálfélelemmel telt tekintetük első pillantásra elárulja azt, hogy a kolera oltja ki derék életüket.

Innét a meredek partú sziklás kúpokon igen sűrű erdőben haladunk. A bükkfák mind görcsösebbek, satnyábbak lesznek ; látszik, hogy ez már nem valódi hazájuk, túlságosan zord nekik.

Kiérünk a Kynczyk Bukowsky ormára és át-lépjük Gácsország határát, az orkántól korbácsolva lefelé megyünk. A 32-esek jókedvűek, megvannak elégedve, tréfálkoznak.

Egy kopár élen a sivító hóviharban félig megfagyva egy 44-es őrszemet látok tipegni; híven figyel, kis bajuszán jégkéreg, arcza kékes a hidegtől. Kezemet vállára teszem :

— «Gyere velem fiam ! Itt felejtettek téged !»

— «Parancsom van itt állani és figyelni ! Bocsánat, de nem mehetek !» feleli határozottan.

— «Fiam, most én, mint hadosztályparancsnok parancsolom neked : velem jössz !»

Mosoly vonul át fagytól kékes arczán s félig megdermedten lépdél a mély hóban a meredek parton velem. Kissé oldalt a főőr, mely nem kapta meg a továbbmenetelésre a parancsot. Elfelejtették ! Majd kap érte az illető parancsnok. Odakiáltok : «Velem jönni !» — Magammal viszem az egész 44-es századot, kiknek arczán a megkönnyebbülés mosolya tükröződik.

A széltől meg-megrázott bozóton sűrű kristályokba fagyva rakodik le a köd. A szélvész száguldva kergeti a kopár hegyoldalakon és minden erőlködés daczára nem bírja keresztülszakítani a hegyekre lapult vastag felhőzetet és a havat arczunkba korbácsolja, míg mi egy hosszú, kétoldalt nagyon meredek, módfölött sikos, fagyos ormon sokszor elvágódva ereszkedünk le az erdő felé. Az Isten velünk van és fürgeteget, sűrű ködöt küldött, hogy az orosz meg ne lássa a Kárpátok tetején átnászó hadosztályomat.

11 óra után Sianki irányából tüzelést hallok ; úgy látszik, már hátba fogja elővédem az orosz.

Egyelőre a velem levő ezredet magam vezetem ki az erdőből a szántóföldekre a sűrű ködben és földve állítom föl, míg vezérkarommal tájékozó-

dom. A Bukowiec és Beniowa közötti dűlőúton állunk, Bukowiec közelében.

Éppen előttem, Sianki felől jöve, gyorsan harczalakzatba fejlődik arczczal felénk egy osztag és beássa magát. A ritkuló ködben először nem tudom kivenni, hogy saját osztag-e, vagy ellenség? Két 32-es századot rajvonalba rendelek s követem őket.

Közelebről megállapítjuk, hogy az én általam Wolosate irányában még tegnap kirendelt bosnyák álló biztosításom, mely csak ma kapta meg a parancsot. Elrendelem, hogy itt maradjon további parancsig, és értesítem, hogy mögöttünk a 69. ezred fog jönni.

Sűrű köd világosabb léggel váltakozik, vihar dül, hó és eső vegyesen esik. Itt nem fagy. A mélyen fölázott talajban térdig süppedve, nehezen és kínosan vánszorgunk. Legénységem lábbelije egy rongy.

Végre lövés nélkül elérjük az ellenség háta mögött lévő, nyomorúságos faviskókból álló Beniowa falut, a hol a 32-eseket egyelőre riadószállásokba helyezem el; hiszen egyedül vagyunk az ellenség háta mögött, tőle körülvéve, és csak akkor kerülhetjük el saját katasztrófánkat, ha gyorsan kiverjük őt az Uzsokból.

Zsidók embereimnek sült krumplit hoznak, melyből én is szívesen eszem egy kicsit, hiszen majd két napja, hogy nem ettünk semmit.

Dáni tábornok jelenti, hogy Siankinál az ellenséget hátbatámadta és heves küzdelemben áll.

A döntést még ma akarván kierőszakolni, vitéz 32-eseimet a Dánival küzdő ellenség északi, már

messze visszagöngyölt csoportja ellen vetem harczba.

Az erdőöri lakhoz fölmegek. Egy kis faház ; piczinyke, iszonyúan befűtött szobába vezet az öreg vadász. Távirászaik vannak itt, a kik már mindenüvé, a hova kell, összekötötték magukat.

Legényem bejön és a nyeregtáskából kipakkolt száraz holmit hozza, hiszen bőrig vagyok ázva és didergek. Az öreg erdőör lakószobájába megek átöltözni. Enyves, savanykás tésztaszag üti meg orromat és a legborzasztóbb emlékeket ébreszti bennem föl. Itt kolerások voltak, az bizonyos. Na mindegy, elégszer aludtam ilyen helyen ! Leülök, hogy csizmáimat lehúzhassam, — — a szék recseg. Ekkor az ágyban valami nyöszörögve megmozdul és a takaró alól egy feketéské kéz látszik ki. Megdöbbenve rászólok : «Ki vagy?» — «Telefonista, — rémségesen rosszul vagyok !» Fölemeli kissé a takarót. Mélyre beesett, rémülettel telt esdeklő szemek néztek rám a kiaszott kékesfekete arcából ; hangja olyan, mint egy százéves aggastyáné. Kolera ! Alig egy órája még jó egészségben érkezett ide, és most már homlokára nyomta letörölhetetlen bélyegét a jeges halál ; az agónia kezdődik és pár percz alatt rettenetes kínok között kiszenvedett szegény. Képe iszonyatosan eltorzult és fekete lett, tagjai görcsbehúzódvá dermedtek meg.

Kisietek az 50,cm mély sárban a szép fenyves felé, Sianki irányában. Ott iszonyatosan ropog a puska és gépfegyver. Megfogtuk az oroszot és elkese-redelett tusa folyik. Csapatokban jönnek a sebesültek. Tovább megek az erdő túlsó széléig, két szuronyos 44-es vitézem kísér. Látni akarom köz-

vetlen közelből a küzdelmet. Örömöm telik abban, hogy megoszthatom vitézeim sorsát. Zizegnek, csipipelnek és sivítanak a muszka lövedékek.

Látom csapataimat heves tűzharcban előttem fölugrálni és előre futni, föl a meredek dombra, Sianki irányában. Vitézül, erélyesen támadnak. Egy csoportot egy altiszttel az élén látok rohamozni vad golyózáporban. Dicső hősök ! büszke vagyok rátok. Az utolsó fák alól ki akarok lépni, egy ág erős csapással leüti sapkám a fejemről. Egy ideig nézem még a tusát, mely minden látszat szerint javunkra fog eldőlni, mert megleptük az oroszot és gyorsan kihasználjuk az előnyt. A vállalkozás fényesen sikerült.

Nehezen vánszorogva sántikál az altiszt felém, kit az imént láttam kis csoportjával rohamozni.

— «Mi bajod fiam?»

— «Meglőtték a czombomat, megyek beköttetni és hamarost megint ki a svarmliniába harcolni ! Csekélység az egész !»

«Az isten áldjon meg érte, derék fiam !» Kezet nyújtok neki, ekkor kitégúlnak szemei és megdöbbenve néz rám.

«A бүдös muszka fenséges urunkat majdnem föbelötte. Hála Istennek, hogy nincsen baj.» Sapkámra mutat, mely át van löve ! — így hát nem ág ütötte le a fejemről.

Sötét éjjel léptek csobogását hallom ajtóm előtt. Kimegyek. Egy hordágyat hoznak, lámpámmal megvilágítom. Egy vitéz 44-es, haslövés, állapot reménytelen. Elkísérem. A segélyhelynél szemcit kinyitja — megismer — és szomorúan mosolyogva sóhajt.

«Elestem, Fenséges Uram ! Végem van !» — Kezemet homlokára teszem és örökre lezárom kialvó szemeit.

És az eső egyhangúan pacsangol tovább és sóhajtva nyög a hideg vihar, míg vitézeim vad hurrá ! és lelkes éljen ! kiáltásai a ropogó puskatűz közepe hangzanak.

Mire újból nyugvóra száll a nap, már messze Gácsországban üldözzük a vakmerő vállalattal az Uzsokból kivert ellenséget. Dalolva és tréfálva menetelnek vitézeim, közöttük és velük menetel a jeges halál, a kolera réme, minduntalan valakit kítaszítva az élők sorából ; csörgő csontkezeivel megállítván hűséges szívét.

Turka, 1914 október 10.

Piszkos, bűdös kis sarokszobácskában a nagy állomásépület emeletén, csépeletlen, a hótól csuromvíz zabon fekszem — és alszom ! Hej, milyen pompás fekhely ez az uzsoki hóágyamhoz képest ; csak az a rettenetes döglötthalszag volna enyhébb !

Három óra reggel van, midőn a házban erős és állandó lövöldözés keletkezik.

Világos van a koromsötét éj daczára, vörös a fény és szobámban az árnyak tánczolnak. Füstöt kapkod el az ablakom előtt a szél és hallom az óriás lángok lobogását, az égő gerendák ropogását ; a lövöldözés mind erősebb lesz. A földszinten, alattam van a folyosón. Revolveremet előkapom, ravaszát fölhúzó, Bánfi revolverével mellettem terem, — az ablakot föltaszítom, — lent vad zűrzavar, kiabálás, futkosás, — mind hevesebb lövöldözés és vörös fényben imbolyog minden. A szobám alatt az óriás lángok nyaldossák a falat, balról csapnak oda. Megvadult lovak nyargalnak horkolva, katonák szaladnak kiabálva ; mind a lobogó hatalmas lángok tánczoló, rémteli fényétől kísértetiesen megvilágítva. Égünk.

Bánfit kiszalasztom, míg legfontosabb pár holmimat, köztük naplomat összekapom : «Fuss ! nézd meg, mi történik !» Ekkor ösztüzek és sortüzek ropognak, reszket tőlük a fal. «Bánfi, gyere vissza,

hiszen nem jutsz keresztül.» Bánfi eltűnt. A lövöldözés nagyon heves, a gyorstűz közé az ösztűzek durrannak. Csak vizes ruháimat — hisz a mult viszontagságos napokban minden elázott — kapkodom a kályháról magamra. Ebben a pillanatban erőszakkal betaszítják az ajtót és egy 32-es hadnagy lihegve áll előttem :

«A ház ég, tele van orosz löszerral, mely mindjárt egészen a légbe fog repülni ; az Istenért tessék hamar kijönni, hiszen csak ez a vékony fal fedti Fenségedet. A robbanás a házat romba fogja dönteni.»

«És a lövöldözés?»

«Az az elszórt orosz löszer, a mint a tűzben elsül.»

Bánfi hangját hallom lent :

«Fenséges Úr ! Fenséges Úr !»

«Mi az? jövök már !»

«Tessék csak lefeküdni, nincs már veszély, a mi tetőnk előbb égett le, most a szomszéd ég ! Én itt fogok maradni és vigyázok ; ha újból át találna csapni a tűz, jókor fogok szólani.»

Fáradt lévén, az óriás durrogás közepette újra ledőlök zabkévémre. Csak pár pillanatig látom még a vörös fényt s a körülöttem bókogató árnyakat ! Hamarost újra elalszom.

Laborczfő, 1915 május 7.

A nagy, szent nap ! Ünnepi hangulat lelkemben ! Oly bizonyos vagyok abban, hogy Isten segélyével, szeretett, vitéz VII. hadtestem, a nagy Kárpáti csatában megtört orosz hazám szent határaiból ma kiveri !

Még nem pitymallik, midőn kemény fekhelyemről, a kövezetről, fájós tagokkal fölkelek és a patakhoz megyek mosdani. Lehetetlen ! Temérdek emberi hullá és lódög fekszik a vízben és az azt környező bozótban és leírhatatlanul förtelmes bűzt terjesztenek. Hát akkor nem mosdom — nem először e háborúban.

Sietve Laborczfőre lovagolok. Kijárt meredek dorongúton találok tüzérségem egy részét, a mint fölvontatják nagy erőfeszítéssel, bivalyokkal és emberi segítséggel az 515-ös nyeregmagaslatra Laborczfő mellett. Mi is oda lovagolunk föl. Útközben csapataim nagy lelkesedéssel sapkáikat felém lobogtatva, viharos éljennel üdvözölnek. Tudják, hogy ma hadtestemnek súlyos, döntő harcza lesz, tudják, hogy nincs dicsőbb föladat miránk nézve, mint hogy életünk koczkáztatásával magyar hazánkból kiverjük az ellenséget.

Kora reggeltől kezdve heves harcban áll egész hadtestem. Mindent a legkisebb részletekig pontosan látok. Déltől fogva mind jobban és gyorsabban fokozódik a küzdelem. A 17. hadosztály, főképen a debreczeni 39. és a szegedi 46. ezredek kétszer megfutamították az ellenséget és egyes részeikkel délfelé bekanyarodnak, hogy a 20. hon-

védhadosztálynak nagyon súlyos küzdelmét dülőre vigyék azáltal, hogy az ellenséget hátbatámadják.

Mint hatalmas védőbástya áll előttem a Wretyszów hegyorma, mely a magyar-gács határt képezi. Ezt támadjuk ma. Az ellenség nagyon erősen be van fészkelve, úgy ott, mint az Ubiczon.

Állásaitól 80—100 lépésre mind sűrűbbek lesznek rajvonalaim és egy kis terepredőn beássák magukat. Nemsokára a budapesti első honvéd gyalogezredet látom a nagyváradi 4-esektől balra hátul, gyilkos ellenséges gyalogsági és gépfegyvertűzben előrefutni, sok vitézemet elesni. Soraik a holt térben mind sűrűbben gyülekeznek és egy bozótos vízmosáson túl egy szelid terephullámon fölkúsznak; innét már az ellenséges főállást oldalban fenyegetik.

A terephullám utolsó harmada kissé meredek; ott látok egy honvédet előrekúszni, csodálatos ügyességgel, bátorsággal és nyugalommal. A mint az élre föltolta magát, fegyverét arcához emeli, és löni akar; az orosz állásban egy tisztet pillantok meg, ki egy vastagabb fa mellett előrehajlik, bal könyöke fölemelkedik, — egy villanást, egy alig látható kis kék füstöt látok, és vitéz honvédem puskáját a földre ejti, fejét ráhajtja, nemsokára egy rángó mozdulatot tesz és a parton legurul. — Közben a második is fölért, — megint megjelenik a fa melletti alak, — a lángocska meg a ritka kékes füst és a második honvéd is holtan bukik le; — most — — újra — — és mindig újra előtűnik ez a kísérteties alak, — — átkozott szörny te! — — a kis láng, a piczinke kékes füstfelhő és azonnal visszahúzódik s egy hullával több fekszik a parton, —

— a 49-ik. — — Nem tudom, mi történik velem —
 — széjjeltépném — — elvagdálnám azt ott a fánál. — — Minden tánczol szemem előtt ! — — Nem bírom tovább nézni ! És megint csak odanézek, hisz valami erőszakkal kényszerít erre. — — Most kúszik fel az 50-dik honvéd, mögötte egy sűrű rajvonal. — — A mint az első fölér, a rémalak a fánál megjelenik, — — az Isten sújtsa őt ! — — a villanás, — — a kékes füst, — — de most hibázott . . . Honvédem céloz, s nála villanik, s a páraszerű füst mint fátyol jelenik meg puskája előtt Az orosz bekörmöli magát a fa kérgébe, puskája leesik, feje hátracsapódik, térdei összebicsaklanak és hanyattesik. Hála legyen az Istennek !

Vezérkari főnököm hozzám siet ; azt hiszi, valami nagyon különöset láttam ! — — Semmi különös — — csak az ötvenedik ; de most végre az igazi !

Nemsokára az egész terephullám meg van szállva ; alatta pedig kitárt karokkal mozdulatlanul fekszik 49 hősöm ! Szegény fiaim !

5 óraker délután látom derék 43-asaimat és honvédjeim egy részét a gyilkos ellenséges tűzben rohamozni . . . Nem képesek az állásokba behatolni ; közvetlen előttük fekvé maradnak és a tűzharcot újra fölveszik. Közben az 1. és 17. honvéd gyalogezredek csoportosítása ; kissé mögöttük a 3-asoké az ellenséges Weretyszów-állásnak jobbszárnya ellen befejezést nyer. Ugyanekkor alkonyodni is kezd. A legcsudálatosabb színekben izzik az ég és gyengéd rózsaszínűvé festődik a csatatér. A tüzérségi tűz a legnagyobb fokára emelkedett.

Midőn szürkülni kezd és az est viola árnyfátyolát borítja a vértől párolgó határra s a tomboló küzdelemre, lóra ülök és sietve lelovagolok Laborczfőre. Az agyagos kopár parton meredeken visz le az út. A falunak egyik fele még lángokban áll, a másik már csak parázsló kékesen füstölgő hamu és törmelék. A kormos ablaknyílások, melyekből az ablakok kiégtek, a bedőlt, megszenesedett ajtók, soványra égett fekete gerendák, bosszúért kiáltanak az égre !

Az iskola előtt 80 lépésre egy tarack- és három ágyúütegem mellett haladunk el. Ezek szünet nélkül a leghevesebben lövik az ellenséges állásokat, míg a gyalogság, nagy veszteségeket szenvedve, fáradtságosan közelebb dolgozza magát. Minden rengés és reszket a zúgó harcban. Az iskolától jobbra benézek a Laborcz völgyébe, melyet a német Beskidhadtest óriás tüzérségi tüzrelvvel áraszt el, akár csak éjjel a gyorsvonati mozdony szikraesője. A tüzérségi párviadal a fejünk felett folyik és az ellenséges puszkagolyók csettegetve ütődnek bele a házak falába. A leírhatatlanul dühöngő csatának forró pokla közepén állunk. Az összelőtt iskolaépület falának támaszkodva, a bömbölő csatazaj közepette hallom a «rajta» és «hurra» ordítást és az én kétségbeesetten küzdő vitézeimnek zúgó éljenzését. Csapataim az utolsó emberig mind küzdelemben állanak.

Nem messze tőlem áll Briedler ezredes, ki csak mint vendég van itt ; tapintatosan nem kérdez, nem beszél ; hiszen látja, hogy vihar dúl keblemben ; minden szó kín nekem, midőn csak várnom és remélnem lehet.

És a patakokban ömlő vér? Isten látja lelkemet,

hogy boldog volnék, ha az én vérem folyna hazám-ért s így magyar testvéreimről ezt elháríthatnám ! Nem lehet ! Az én sorsom az, hogy gyötrött lélekkel kell a patakzó vért látnom.

Néhány konzervdobozt tálalnak föl — hisz 24 óra óta nem ettünk semmit ! Egy kormos, sötét helyiségben ülünk ; csak az égő házak lángjai küldik be tánczó piros fényüket. Egy törött faggyúgyertyát hoznak és annak gyér világossága mellett eszünk ! — — Eszünk ? — — Nem ! én csak nehezen gyömszölök le egy darabka kenyeret és egy szardinát — azt is alig tudom lenyelni. Egész idegzetem csak úgy zsong az őrjöngésig fokozott küzdelem hatása alatt, mely egész lényemet leköti. Most dől el a sors. Az Isten oltalmazza vitézeimet és legyen velünk.

Nagy hevességgel beront Grüner távirászfőhadnagyom. Arcza hamvasszürke — a gyatra világitás daczára látom — ajkai remegnek :

«Vezérkari főnök sürgősen a telefonhoz !»

Eisner Bubna alezredes fölúgrik és követi a reszkető főhadnagyot és hamarost komor képpel jön vissza és jelenti :

«A 7. huszárezredet a gyalogsággal egyidejűleg a németek oldalán rohamra küldték. Az ezred majdnem egészen fölmorzsolódott, megsemmisült. Hét tiszt elesett, báró Trautenberg főhadnagy sok bajtársával megsebesült ; — az arcvonal át van törve, — az oroszok egy erős oszloppal ezer lépésre Laborczfőtől délre egyenest ide menetelnek. Ezt gróf Takács-Tolvay alezredes vezérkari főnök jelenti !»

«A mennydörgős ménkű üssön bele abba, a ki

parancsom ellenére a 400 karabélyból álló ezredet szurony nélkül rohamoztatta, a halálba kergette, egy erős orosz sáncz ellen kényszerítvén őket!»

Az oroszok tíz percz mulva itt lesznek. Nekem csak 6 táborig csendöröm van és 12 huszárom. Ezekkel az oroszok terjeszkedését nem tudom megakadályozni.

«Mindenkinek, a kinek fegyvere van, a falu bejáratához! Én öt percz mulva ott leszek szintén. Isten nevében előre, uraim!»

«Éljen!» az ő feleletük — és sietnek mind.

«Eisner alezredes a telefonhoz! — szólok én, — még egyszer kérdezősködik és azonnal egy zászlóalj 4-es honvéddel vagy 43-assal a Weretyszowról oldalba támadhatja az úton ide előnyomuló ellenséget. Mi addig itt, a mennyire bírjuk, föltartóztatjuk. Isten önnel. Ha rendelkezett és értesített engem, maradjon a távbeszélőnél!»

Hamar puskámért szaladok és ki az utcára. Rettenetes géppuska- és tüzérségi tűz meg gyalogsági harcz tombol, siketítő a vad lárma és vörös az ég az égő falvak magasra csapó lángjaitól.

A község kijárata felé szaladok. Sok ezer torokból fakadó kiabálás, mely mindig jobban zúgó éljenzésbe megy át. A fegyverropogás megszűnik, hogy nemsokára megkétszereződjék, azután hirtelen halálos csend. Megállok. . . . Oly félelmetes a csend, — — oly várakozásteli, — — oly dermedt — — és oly lelketlő a kérdés szívemben: mi történt? . . . Tán a jeges kezét teszi szívemre a halál? — — Valóság ez? — — Tán üldöző tűz ropog újra? — — A miénk? — — orosz? — A falu végéhez érek — — megint néma csend! . . . Az összes ágyúk elhall-

gattak ! — — Közelben egy lövést sem hallok, csak a szomszéd hadtesteknél dül a harczi zaj.

Mint az angyalok seregének dala, halkan dagadó, mind erősbödő és emelkedő hangokban egy szent ének rezeg a légben, oly bensőséges, oly megrázó áhitattal csendül fel, az enyhe esti szellőtől könnyedén ide hozva, egy egész nemzetnek meggyötört s mégis győzelemittas, nemes lelkéből teljes erővel hatalmas imaként törve elő :

«Balsors a kit régen tép,
Hozz rá víg esztendőt !
Mebűnhődte már e nép
A multat s jövőndőt !»

Szemembe a gyászteli nagy örömnök forró könnyei szöknek, melyeket ez az oly egetrázóan igaz ima fakasztott. Odafönt kiverjük az orosz az én imádott szent magyar hazámból.

Futva jön valaki. Vezérkari főnököm. Jelenti, hogy a honvédek a Wretyszow-on a határt elfoglalták és az utolsó orosz Magyarországból kiverték, továbbá, hogy az áttörés a huszároknál jóvá van téve s a betört oroszok egy erélyes oldaltámadással kiverettek, azaz elfogattak. Az én vitéz 17. hadosztályom pedig nagy lendülettel szorítja vissza az ellenséget. Még nem tudták a tömérdék foglyot és zsákmányt megszámolni.

Lelkes örömmel üdvözlöm dicső hőseimet és kiadom a parancsot az erélyes üldözésre. Az igazságos Istennek pedig legyen hála !

... 4 óra 15 perczkor délután Dubail ezredes jelenti, hogy az oroszok sok kilométer szélességű vonalon, tőlünk északnyugatra, vad futásban menekülnek. Ez az én dicső 17. hadosztályomnak átkaroló támadása. Tehát a tegnap elrendelt kanyarodással Bukowsko felé — a hogy szándékoztam — sikerült az orosz új állásaiból kiemelni.

Kint vagyok s magam is nézem e fölséges látványt s elfojtott lélegzettel várom a pillanatot, a melyben az én nagyszerű honvédeimnek is rohamot fuvathatok, s addig egész hadtestem tovább söpörheti Przemysl irányába a megvert ellenséget.

(A következő mondatokat szóról-szóra írtam ki naplóból.)

Ott fönt, a hol tegnap az orosz tüzérség által úgy megnyomorítottunk, egy kereszt állott egy öreg jegenyefenyő közelében. Egy gránát töben lesújtotta a fenyőt, a másik a keresztet, és most egymás mellett fekszik nünd a kettő s a leütött keresztnél három halott huszárom.

Ez a lelőtt kereszt egy kimondhatatlanul fájdalmas, szomorú benyomást és félelmetesen rossz érzést hágy lelkemben, mintha e háború után minden, még a kereszt is sárba tapostatnék, és a legborzasztóbb pusztítások vihara mindent, a mit sokezer éves kultúra emelt és épített, porrá és hamuvá változtatván, elsöpörne. Bár ne láttam volna ezt a lelőtt feszületet, akkor ez az oly sokatmondó, vészjósló, nehéz felhő nem húzódott volna szívem köré!

Temnicza, 1916. VIII. 9.

(A 6. Isonzó-csata 6. napja.)

Tíz órakor este némileg enyhült az ellenséges pergőtűz.

A tegnapi rendkívül súlyos harcok folyamán a székesfehérvári 17. honvéd gyalogezred az ellenségnek minden erőfeszítése dacára, törhetetlen eréllyel kitartott. Kilencz heves olasz támadás törött meg a hős védők vasakarátán, míg odalenn szomszédomnál Görz kétségbeesett tusában elesett.

Komor és siralmasan szomorú volt születésnapja, ez a mai nap, melyen parancsra ki kellett a doberdói fensíkot ürítenünk — pedig a VII. hadtest utólérhetetlen hősiessége a gyémántra vetett napsugárnál is fényesebben tündöklék. A rémséges lövegtűz egész nap, még soha nem látott dühhel, enyhülés nélkül viharzott. Nincs nyugalom, nincs pihenés, szüntelenül az orkánszerű pergőtűz, roham, tomboló, kétségbeesett küzdelem s kézitusa, mely némely helyen egyáltalában nem szünetel. Se pokol közepette az én szeretett hadtestem, a teljesen megsemmisült régi állásait az összes támadások ellen, minden óriás tömegrohamát a legelkeseredettebb küzdelemben vérbefojtva és visszaverve, öt halomra löve, létszámának több mint a felét el-

veszítve, tizenegy ellenséges dandár tömegrohamainak áll rendületlenül ellent. Minden rohamnál betörnek az ellenséges tömegek az én kimerült csapataim gyér vonalaiba, de a hősi szellem viraszt és véres ellenrohamokban verik vissza a mérész ellenfelet. Csapataim ismételten kéretnek engem, hogy az itt levő magyar keresztterdők miatt ne adjam át a doberdói fennsíkot az ellenségnek, inkább elesnek az utolsó emberig bajtársaink sírjain. Hej, szeretett fiaim! megtört szívvel bár, de nem engedhetek, nem lehet! A XVI. hadtest már messze mögénk szorult vissza, az én jobbszárnyam teljesen a levegőben lóg és csak sietve idevetett menetzászlóaljok szállották meg a Wippach-folyó partját, hogy a fenyegető szerencsétlenséget pillanatokra elhárítsák. Ha nem megyünk vissza a Vallone mögé ma, egy-két nap múlva későn lesz és nem lesz már lehetséges.

De szedjük sorrendbe az eseményeket, úgy a hogy történtek, úgy a hogy láttam.

Kora reggel óta az ellenséges tűz a legmagasabb fokára hágva folyton tart, különösen pusztító hatással San-Martino ellen. A Monte San Michele-San Martinoi, alig kétezer lépésnél szélesebb terepszakaszt — az olasz foglyok vallomása szerint — négyezer aknavető és kétezer ágyú lövi.

A 4. honvédgyalogezredet korán reggel láttam, saját elhatározásából, a Monte San Michele tegnap elvesztett ormát lelkes és merész rohammal visszafoglalni. Az ott összpontosított irtózatos olasz pergőtűz miatt, felsőbb parancsra megint visszarendeltettek.

Sokáig nézem és nem tudom kivenni, hogy egy

csoport — tán egy zászlóalj — a melyik a Monte San Michele 3. és 4. kúpja között a legborzasztóbb akna- és lövegtűzben hőiesen kitart, saját-e vagy olasz? Összeszorult szívvel látom hősieis állhatatosságukat, és úgy érzem, hogy ezek az én 46-osaim. Ettől északra a haláldomb és a Wippach-Isonzo összefolyása között még mindig a legelső, teljesen betemetett állásokban kitartó, siralmasan megfogyott vitéz védőrséget, az 1. és 3-as honvédeket kissé visszaszorítja az ellenségnek folyton hullámzó, viharzó támadása. A Monte San Michele-től dél-nyugatra ismételten támad az ellenség és betör állásainkba, de a szegedi 46-osoknak hallatlan vitézséggel vitt ellentámadása megint kiveti.

Baj, hogy a fölsőbb helyről elrendelt visszavonulást megkezdvén, tüzérségem legnagyobb részét új állásaim mögé kellett állítanom és így a mai küzdelemben már nem tud közreműködni.

Mint a viharkorbácsolta Óczeán bömbölő hullámóriásai, folytonosan a sziklapartnak rontva összeroskadnak, úgy követi roham a rohamot; mindannyiszor vérbefulladva, hőseim szikla-szilárd vonalainak szuronyai között omlik össze. Szünet nélkül rohamozik a bámulatosan kitartó olasz sereg, ma már tizenhatszadszor.

Több órai pergőtűz-előkészítés után, melyben a legzordonabb ágyúóriások bögve küldik megszámlálhatatlan lövedékmonstrumaikat, mindig újabb támadások rohannak lángbaborult, füstbeburkolt állásaim ellen, kimerült, megcsappant vitézeim maréknyi csoportjának egy percnyi időt sem hagyva, még lélekzetvételre sem.

Hallatlan az olaszok merész állhatatossága, mely-

lyel össze akarják törni dicső kis seregem utolsó erejét.

Egy napsugár a halálos fürgetegben az én szeretett hőseimnek mindenekfölött dicső viselkedése a mai idegsorvasztóan borzasztó napon.

Hűséges kísérőm, Szombati Pál káplár, a hódmezővásárhelyi gazdag parasztfiú, midőn megtudta, hogy százada és parancsnoka egy cavernába szorulva olasz fogságba esett és egy olasz osztag lehetetlenné teszi menekülésüket, utolsó pár emberét — heten vagy tizen voltak — összeszedi, rohamozva szalad az olasz századnak a hátába, kézi-gránátokkal széjjelveri és kiszabadítja parancsnokát és bajtársait.

A San Martinótól északra 4 órakor délután széles vonalban betört ellenséget újból heves dulakodásban kiverjük. Mindjárt azután az Isonzónál és Boschininél tör be, hol még 9 óra 15 perczkor este is vadul tombol az örült küzdelem. Nincs egy percz sem, melyben ne volna arczvonalom több helyén heves kézítása.

8 órakor este éri el tetőpontját az irtózatos csata. Soha nem észlelt következetességgel, mint a számum fürgetege, ma már 19-szer rohamoznak az ellenségnek óriás tömegei. Tüzérségem nem működhetik már közre, s így a szörnyen erős csapás egyedül kimerült gyalogságomat éri és a legirgalmatlanabb öldöklés következik. Kézigránáttal, szuronnal, késsel, puskatussal, s ha ez eltört, kövekkel verik agyon egymást. Vértenger, hullák garmadáit, haldoklók ezrei borítják a hajmeresztő gyötrellem gyászos színterét, míg végre minden vonalomon egy példátitkító ellenrohammal vissza-

vertük a bámulatosan szívós ellenséget. Mind a két fél halálosan ki van merülve; s ott hever a vérben s a Karst porrázúzott szikláiba taposva mindkét ország virága, büszkesége.

Ezalatt a 17. hadosztály a leghevesebb pergőtűz alatt áll. A temesvári 61-esek a viharzó ellenséges rohammal benyomott vonalaikat, egy ragyogó hősiességgel végrehajtott ellentámadással, súlyos kézitusában visszaszerzik. Ettől délre szintén át-töri vonalaimat a mind hevesebben és sűrű hullámokban támadó ellenség, míg tüzésége a pergőtűz orkánszerű lövedékáradatával önti el előnyomuló utolsó tartalékaimat. Egy lángtenger a Doberdó és örjítők a kínok. Az egész egy vadul dühöngő vulkán, s úgy reszket a Karst, mintha vonaglana.

A betört ellenséges tömegeket a tűzáradat közepette az én dicső debreczeni 39. ezredem veri vissza kétségbeesett, folyton ismétlődő kézitusában. Jaj, ha arra gondolok, hogy mily gyászosan óriás veszteségeink vannak, — akár édesgyermekeimet vesztettem volna el.

9 órakor itt is a legnagyobb hévvel támad újra fáradhatatlan ellenfelünk és hosszú hullahegyek maradnak ott, hol 39-es hőseim a teljesen megsemmisült állások helyén megtörik a támadást.

Forró nyári nap volt a mai, és az, a mit a Doberdó sziklái láttak, égbe kiáltja: «Ne bántsát a magyart!»

Az, a mit csapataim végbevitték, emberfölötti, a mit elszenvedtek, Dante poklában nem ismert kín! Nincs szavam, mely méltó volna arra, hogy a magyar katonának dícséretet zenghessen.

Az én hős hadtestem nagyjában a megsemmisített régi állásait tartja most is, midőn az utolsó olasz roham is vérbefulladott. Egy hullamező a Doberdó, melybe vérével írta be a magyar és az olasz, hogy mi a valódi hazafiasság, mi a valódi hősiesség.

Éjfélkor Boroevics parancsára a Vallone mögötti új állásokba vonulunk, a doberdói fennsíkot elhagyva. Utóvédjeink reggel két órakor követnek. Elcsendesült minden, csak az ellenséges tüzérség lövi a holtakkal telt állásokat, melyekben, a patkányok ezrein kívül, élő lény nincs.

Otthagytuk a hullákkal borított, hősvérrel áztatott sziklasivatagot és a dicső emlékeket s a megszámlálhatatlan sírokat, csendes kereszterdejűkkel, melyek a Karstot szent helyé avatják, a hol a martirok ihlete Isten kegyelmében nyugszik. A sírokat, melyekhez oly igen nagyon ragaszkodtam. — — Borzasztóan földült lélekkel távozom, hogy két kilométerrel hátrább folytatódják a Karstnak pokoli kínja.

Olyan a lelkem, mint az őszi vihar dúlta virágos kert, — letörve, megfagyva a szeretettel ápolt, illatozó virágok! Tizennégy hónapi leírhatatlan szenvedések és az emberi tűrésnek, áldozatoknak netovábbja! Vége van! Nem használ a siránkozás! Isten veletek, dicső halottjaim, — titeket, — a kopár sziklát s a dicsőséges multat, e történelmi helylyel átengedjük az ellenségnek, és azt a sok-sok szívet facsaró emléket!

Vittorio Veneto, 1918 június 10.

Heves tüzérségi tűz egész hajnalhasadtáig! Doberdónak fekete napjaira emlékeztet engem. Csak úgy dobol, midőn fél három óraker reggel automobilon Pieve di Soligora sietek, hogy a piavementi tábori őrsök egynémelyikét meglátogassam.

Midőn a szürkület lassan fölemelé mind ritkuló fátyolát, görcsösen dübörgött, reszketett minden a lövegek tüzétől. A Piave mentén meglapulva, mint fázós őszi köd, sűrű füstfelleg terült el, mintha a Montello alá szürke szőnyeget húztak volna. Egyes madárkák a nagy lárma daczára dalolnak.

A szőlők zöld lugasai között az országúton, egy honvéd által kísérve, siettem gyalog s a teljesen a laposokba simult sűrű füstfelhőt néztem. A lövöldözés lassan csillapult. Midőn az imént oly erősen lött küzdelmi övet elértem, már csak egyes gránátok sustorgása és reccsenése hallatszott, de ez is nemsokára teljesen elcsendesült. Mire a napnak első sugarai pirosra csókolták a hófödte havasok csipkés ormait, halotti némaság lett.

A romhalmazzá lött Chiesolánál, a 69. ezrednek második számú főörsén túl van egy útszéli kut. Már egynéhányszor voltam ott. Ezt a helyet «halál-ugrónak» nevezik bakáim, mert az ellenség úgy tüzérségével, mint kitűnően belőtt géppuskáival mindenre lő, a mi ott csak megmozdul. Ha futva

megy ott el egy egyes ember, akkor a gépfegyverlövészek elkésvé szoktak érkezni.

Erről a tájról fájdalmas nyögést hallok és frissen fölszakított talaj- s mérges pikrinszagot érzek. Szembe két hordágyat hoznak, két súlyosan megsebesült 69-essel, egyiknek két lábát szakította le a gránát. Ott nem messze fekszik az egyik szegény láb, még szívárog belőle a vér. Ő maga csendesen nyögve fekszik a hordágyon. Sajnos, azonnal látom színtelen, elváltozott arcán, fehér ajkain és üvegesedő szemein, hogy a halálnak nagy órája ütött. Homlokán a hideg verejték gyöngyei ragyognak a fölkelő nap első sugaraiban. Szegény hűséges vitézem, ki 25 hónap óta szakadatlanul a tűzvonalban harczolt! Kezemet fejére téve megindultan szólok: «Fiacskám!» Megismer s mosolyog, míg szemeiből az élet sugara lassan kialszik, — kezeit összekulcsolva imádkozik: «Istenem oltalmazd meg bajtársaimat ilyesmitől. Oltalmazd meg szép magyar hazámat!»

Utolsó gondolata is magyar hazánk volt. Mélyen meghatva hagytam el e rossz helyet és hősömet, ki imára kulcsolt kezekkel, mosollyal ajkán aludt el örökre.

Egy a szőlőlugasokban ma éjjel kitünően leplezve fölállított üteghez mentem ezután, hol parancsnoka, Kunos Jenő főhadnagy jelentkezett.

Alig hogy Mercadelli felé folytattam utamat, kísérom rosszul lett és a segélyhelyre kellett őt küldenem. Tovább menve, a fölségesen illatozó virágzó szőlőlugasok üde zöldjében a teljes csend jól esett.

Itt az illatozó virágok szelid pompája, s alig száz lépéssel tovább haldokló emberiség nyomora.

Lent a Mercadelli-szoros torkolatában a vadregényes rejtekű főörsnél, majd a Piave-szigeten levő táboriörsnél a Piave mellett állva, nézem annak zúgó, rohanó habjait, míg a víz fölé hajló tölgyfák suttogva mondják el nekik titkos sejtelmeket. Szemben a Montellón látom a vörössárga sziklába repesztett olasz állásokat.

Élesen csettenve repülnek el fölöttünk az olasz puszkagolyók és bögve a távol hátul levő ütegeknek szánt nehéz olasz gránátok. És az erdő tovább suttog a zúgó ár pedig rohan az Adria felé.

És mily végzet felé rohanunk mi?

Elvesztettük a háborút, pedig megverve nem voltunk, hiszen mindenütt győztesen, messze elenséges földön állottunk. A Kárpátokon túl Romániában, messze bent Oroszországban és a Piave partján, Itália napsütötte, zöldelő szőlőlugasai között.

Elvesztettük, mert még erős kezünkől kicsavarták a fegyvert, nem a becsületes harczot vívó elenség, hanem fattyú, gaz hazaárulók, kik bár magyarnak vallották magukat, az internationalismus szennyével bemocskolták dicső, babéroszorúzza fegyvereinket és megbecstelenítették a szent magyar nevet.

Ez elmúlt! — — És előttem egy csillag ragyog, ényesebb mint az, a mely a napkeleti bölcseket etlehem felé vezette, tündöklőbb a tavaszi napigárnál, — — és ha felhők vonultak is elébe, a illag nem, csak a felhők fognak elmulni s újra g ragyogni a hősiesség és a nemzeti érzéssel párolt hazaszeretet szent csillaga, mely vitézem leiben annyi dicső önfeláldozás és önzetlenség kút-

forrása volt, mely képessé tette őket a Kárpátok rémes tusáit és a Doberdo poklát évekig elviselni.

Kell, hogy a hazaszeretet e dicső csillaga minden lelket oda vezessen el, a hol meg fog születni hőseimnek eszménye, melyért énekelve ontották drága vérüket :

a boldog, nagy Magyarország !

